

חיי שרה: שיחתם של עבדי אבות

יש פרשיות כפולות בתורה שהן כמעט זהות. בשונה מאי-הנחת שמעוררים 'שני כתובים המכחישים זה את זה', פרשיות אלה מעוררות אי-נחת הפוכה. מכיון שמקובלנו שאין יתור ועודף בתורה, צריך לבאר מה טעם נחוצה החזרה הארוכה והכפולה של פרשיות מסוימות, לעתים אפילו סמוכות זו לזו.

בפרשת חיי שרה נמצאת אחת הדוגמאות המפורסמות לכפילות שכזאת, היא סיפורו של עבד אברהם. הסיפור מסופר לראשונה על ידי 'המספר המקראי' ופעם שניה מפיו של העבד עצמו, בדברו לפני לבן ובתואל. חז"ל הצדיקו את הכפילות הזאת באמרם 'יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים'. כלומר, יש ערך גדול לסיפורי האבות ומעשיהם, אף יותר מפרוט המצוות. בכך ניתנת הצדקה כללית לעיסוק הנרחב בסיפורו של העבד, אך עדיין אין בכך הסבר לערך של החזרה הכפולה, המיותרת לכאורה. עדיין נשארה משימת ההסבר המפורט של היחס בין שני הסיפורים.

כפי שעשו חז"ל, רש"י והמפרשים בעקבותיהם, ננסה גם אנו להצביע על נקודות השוני בין שני הסיפורים, ומתוך כך להבין מה תורמת נקודת ההסתכלות של העבד להעמקת ההבנה של הסיפור בכלל. מי שמתעניין רק בסיפור העלילה, לא ימצא הבדלים משמעותיים בין שני הסיפורים. פה ושם משנה העבד מעט. הדוגמה הידועה: לפי הסיפור הראשון הוא נתן לרבקה את הנזם והצמידים לפני ששאל לשמה, ואילו לפי סיפורו של העבד, קדמה השאלה לנתינה. רש"י מסביר שבטחוננו בה' היה כה גדול, שהרשה לעצמו לתת את המתנות לפני שוידא מי היא, אולם הוא חשש מלספר זאת ללבן ובתואל, כדי שלא יתמהו על התנהגותו הפזיזה.

זה באשר לעלילה הכללית. אבל כאשר בודקים את פרטי לשון הסיפור, מגלים שאין אפילו פסוק אחד שהעבד חזר עליו חזרה מילולית זהה. אם נניח שמדובר רק בגיוון ספרותי אזי אין משמעות להשוואה הדקדקנית, אבל אם נלך בדרכם של חז"ל, המדייקים בכל פרט ופרט, צריך לבחון היטב מדוע הפסוק הראשון אומר 'וה' ברך את אברהם בכל' ואילו העבד מפרט: 'וה' ברך את אדני מאד ויגדל, ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים ושפחות וגמלים וחמורים ותלד שרה אשת אדוני בן לאדוני אחרי זקנתה ויתן לו את כל אשר לו'. אולי מפני שהעבד היה צריך להרשים את קהל שומעיו, אולי מפני שהעבד עצמו רצה להדגיש את המעלות החשובות של החתן המיועד. גם הולדתו בנס לעת זקנה, וגם היותו היורש.

אפילו דיוקי לשון עדינים יותר חייבים להבדק: אברהם אומר 'לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרב' והעבד מצטט: 'לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בארצו'. יתכן שאברהם לא היה מוכן להחשיב את הארץ כ'ארצו' של הכנעני, ורק ראה את עצמו יושב בקרב העם הכנעני. הארץ, כידוע, היא ארץ שהובטחה לאברהם. העבד, הציג את הארץ כארץ הכנעני, אם מפני שלא האמין כאברהם בהבטחת ה', אם מפני שהיה צריך להציג זאת כך לארמים הזרים שבוודאי אינם מודעים להבטחות ה' אלא למציאות הגיאו-פוליטית הנוכחית. במדרש 'שכל טוב' הרחיק לכת עוד יותר, והסב את תשומת הלב להבדל שבין 'יושב' בכתיב מלא בלשונו של אברהם, לבין 'ישב' בלשונו של העבד. לפי דרשתו, 'יושב' בכתיב מלא מבטא את העובדה ש'היתה לו באותו הפרק ישיבה מלאה שם'. אברהם ראה את עצמו מבוסס ויציב, בודאי אחרי קנין המערה וקבורת שרה, ואילו העבד עדיין מתאר אותו כגור וכזר: 'ישב' בכתיב חסר.

מעבר להבדלים בפרטים, יש לבדוק האם קיים מנחה משותף כללי המאגד את מכלול ההבדלים ומאפשר ללמוד על השוני בין תפיסת המציאות כפי שהיא מסופרת בתורה לבין זו שמסופרת על ידי העבד. דוגמה נאה לכך היא באופן שבו מתואר הא-להים. אברהם משביע את העבד 'בה' א-להי השמים ו-א-להי הארץ, ואילו העבד מסתפק במלים 'וישביעני אדוני'. בסיפור העבד אין מקום להאדרת שם ה', אם מפני שהוא עצמו לא מאמין כמו אברהם, ואם מפני שמאזינו אינם יודעים את ה'. ושוב, כאשר אברהם אומר 'ה' א-להי השמים אשר לקחני מבית אבי... ואילו העבד מצטט: 'ויאמר אלי: ה' אשר התהלכתי לפניו...'. בעיני אברהם, ה' הוא א-להי העולם כולו, ואילו בלשונו של העבד, הוא אלהיו של אברהם בלבד. הסיבה אינה מאמינה עדיין בא-ל האחד והיחיד זה. ראייה לכך שהעבד עצמו אינו מאמין באמונתו השלמה של אברהם, נמצאת במקום האחד שחזרו פעמיים בדיוק: העבד מתפלל על עין המים: 'ה' אלהי אדני אברהם... ואלו ממש המלים בהן הוא משתמש בסיפורו. בעיניו, מדובר בא-להי אברהם ולא בא-להי השמים. גם אם הוא מאמין בו ומתפלל אליו וסומך על ניסיו, הוא עדיין לא מונותיאסט!

מן ההיבט הזה, סיפורו של העבד מאפשר לראות כיצד נתפסה אמונתו של אברהם בסביבה הקרובה לו. העובדה שחי בסביבת עובדי אלילים - ידועה ומפורסמת. החידוש הוא, שגם 'הנפש אשר עשו בחרן' ואפילו העבד המסור והנאמן, לא הפנימו עד תום את המהפכה האמונית של אברהם. גם כאשר הכירו בגדלותו וכוחו של א-להי אברהם, לא היו להם כלים נפשיים, תבוניים, רוחניים, כדי לתפוס את הרעיון, שבזמנם היה בלתי מתקבל על הדעת ועל הלב, שיש במציאות רק אל אחד, שהוא 'אלהי השמים ואלהי הארץ' ואין עוד מלבדו.